

De Gaffelwaterjuffer opnieuw in Limburg gevonden

R.P.G. Geraeds, Bergstraat 70, 6131 AW Sittard

J.T. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

A.J. Ramaker, Viaductstraat 6, 9725 BG Groningen

De Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) is een libel met een holomediterrane verspreiding. Ze komt voor van Spanje tot het Midden-Oosten, in Centraal-Europa (Oostenrijk en Hongarije) en slechts lokaal in Noordwest-Europa (D'AGUILAR & DOMMANGET, 1998; ASKEW, 2004). Inmiddels lijkt de soort zich langzaam vanuit Noord-Frankrijk noordwaarts uit te breiden. Sedert 1998 wordt de Gaffelwaterjuffer in België waargenomen (VANDERHAEGHE, 1998). De eerste Nederlandse vondst van deze soort wordt gemeld uit groeve Wambach bij Tegelen (GOUDSMITS, 2003). Het betrof toen de vondst van één mannetje. Op 21 mei 2010 wordt door Dolf Ramaker opnieuw een Gaffelwaterjuffer aangetroffen, ditmaal in Zuid-Limburg. Het betrof een recent uitgeslopen mannetje [figuur 1] dat niet in de directe omgeving van water werd gevonden. Na over deze situatie geïnformeerd te zijn, worden door Arjan Ova vervolgens op 28 mei enkele tientallen dieren in de omgeving van een nabijgelegen poel gevonden. Aanvullende waarnemingen tonen al snel aan dat het hier gaat om een goed florerende populatie. In dit artikel wordt de Zuid-Limburgse vondst nader toegelicht in het kader van recente vondsten in Nederland en de ons omringende landen. Verder wordt aandacht geschonken aan de typische veldkenmerken van deze soort en een beschrijving gegeven van de Zuid-Limburgse biotoop.

VELDKENMERKEN

De Gaffelwaterjuffer is een kleine en onopvallende libellensoort. Ze komt vaak voor met andere soorten uit het geslacht *Coenagrion*. Volgens diverse literatuurbronnen (PROESS, 1997; VANDERHAEGHE, 1999; GLITZ, 2008) komt de soort vaak voor

met andere waterjuffers, met name met de Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*), hetgeen ook het geval is op de Zuid-Limburgse locatie. Daardoor kan ze zich gemakkelijk 'verstoppen' tussen grote aantallen rondvliegende Azuurwaterjuffers, Variabele waterjuffers (*Coenagrion pulchellum*) of Watersnuffels (*Enallagma cyathigerum*). Bij nadere observatie (zeker met een geschikte verrekijker) valt op dat de mannetjes van de Gaffelwaterjuffer op het achterlijf een zwarte tekening vertonen van segment zes tot acht. Voorzichtigheid is echter geboden omdat ook mannetjes van de Variabele waterjuffer een dergelijk kleurpatroon vertonen. Het pterostigma is bij de Gaffelwaterjuffer bruinachtig, terwijl dit bij de andere inheemse *Coenagrion*-soorten zwart gekleurd is (HEITZ, 2002; DIJKSTRA, 2008).

De Gaffelwaterjuffer is een van de kleinste *Coenagrion*-soorten met een lengte van 30 tot 33 mm. In het veld onderscheidt ze zich van de Azuur- en Variabele waterjuffer door het kortere achterlijf. De verzekering dat het om de Gaffelwaterjuffer gaat, dient volgens de auteurs echter altijd via een gevangen exemplaar te gaan. Dan zijn de typische handkenmerken goed te zien: bij het mannetje zijn de bovenste achterlijfaanhangselen in zij aanzicht duidelijk langer dan de onderste met een duidelijke tand bij de punt, op segment twee prijkt een zwarte 'stempork' en bij het vrouwtje toont de halsschild-achterraand een kleine centrale lob (DIJKSTRA, 2008).

Van belang is ook dat de waarnemer zich realiseert dat de basiskleur en de tekening van mannetjes en vrouwtjes van de Gaffelwaterjuffer een behoorlijke variatie kunnen vertonen. Dat geldt vooral voor de tekening op achterlijfsegment twee van de mannetjes [figuur 2].

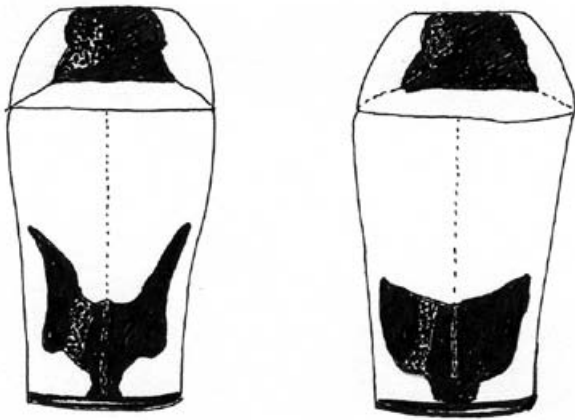
VERSPREIDING IN NEDERLAND

De Gaffelwaterjuffer werd in 2003 voor het eerst in Nederland aangetroffen. Op 16 juni van dat jaar werd een mannetje gevangen bij een kwelslootje in groeve Wambach zuidelijk van Tegelen. Ondanks dat de bewuste locatie daarna nog diverse keren is bezocht,

FIGUUR 1

Het eerste in Zuid-Limburg waargenomen, recent uitgeslopen mannetje van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) (foto: A. Ramaker).

FIGUUR 2

Bij de mannetjes van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) kan de tekening van de zwarte 'stermvork' op het borststuk variëren. Beide getoonde figuren komen in de Zuid-Limburgse populatie voor (tekening: J. Hermans).

zijn hier geen andere dieren meer waargenomen (GOUDSMITS, 2003). De tweede Nederlandse waarneming van een Gaffelwaterjuffer is afkomstig uit Zeeland. Er bestaat echter enige verwarring over het moment waarop deze waarneming is gedaan. Zo melden GOOSSENS & DE BREE (2007) dat de eerste en enige waarneming in Zeeland (tot en met 2006) uit 2003 stamt, bij de watertoren van Axel. Er wordt geen datum vermeld zodat dit mogelijk ook de eerste waarneming in Nederland kan zijn. BOUWMAN *et al.* (2008) melden in de update van de Landelijke libellenatlas dat de soort pas in 2006 en 2007 in Zeeland is waargenomen bij Cadzand-Bad. WASSCHER & GOUDSMITS (2010) en SCHRIJVERS HOF (2010) geven daarentegen aan dat de tweede Nederlandse waarneming niet uit 2006 maar uit 2007 uit Cadzand-Bad stamt. In beide artikelen wordt tevens melding gemaakt dat Zeeuwse waarnemingen uit 2003 en 2005 niet door de Commissie Waarnemingen Nederlandse Odonaten (CWNO) zijn geaccepteerd omdat niet kan worden uitgesloten dat het zeer donkere Watersnuffels betrof.

In ieder geval is zeker dat de soort vanaf 2007 jaarlijks in Cadzand-Bad wordt waargenomen waarmee duidelijk is dat hier de eerste Nederlandse populatie aanwezig is. De Gaffelwaterjuffer vliegt hier bij ondiepe plasjes en poelen op de overgang van duinen naar het binnenland. Inmiddels is de soort ook op enkele andere plaatsen in Zeeland aangetroffen (BOUWMAN *et al.*, 2008; WASSCHER & GOUDSMITS, 2010; SCHRIJVERS HOF, 2010). Naast de populatie in Zuid-Limburg is er in 2010 ook nog een nog niet geverifieerde waarneming in Noord-Brabant gedaan (KALKMAN, 2010).

VERSPREIDING IN DE BUURLANDEN

De Gaffelwaterjuffer wordt in Europa met name in het mediterrane gebied aangetroffen. In Frankrijk komt de soort globaal gezien algemeen voor in de centrale en westelijke departementen. In het zuiden en langs de oostgrens is ze zeldzaam tot vrij zeldzaam (GRAND & BOUDOT, 2006). De laatste jaren is een duidelijke uitbreiding in noordelijke richting waarneembaar. In de voorlopige Franse libellenatlas uit 1987 ontbraken waarnemingen ten noorden van Parijs, terwijl ze recent in 20 van de 30 ten noorden van Parijs gelegen departementen is waargenomen (WASSCHER & GOUDSMITS, 2010).

Hierop aansluitend wordt de soort in 1996 voor het eerst in Luxemburg aangetroffen (PROESS, 1997). Hier breidt de soort zich langzaam uit en is ze in 2006 bij elf wateren aangetroffen.

Ook in Duitsland is een toename van de soort waarneembaar. Uit de 20e eeuw zijn slechts vijf betrouwbare waarnemingen bekend

uit de deelstaten Baden-Württemberg (3) en Nordrhein-Westfalen (2). In vier gevallen gaat het slechts om één exemplaar, van de vijfde melding zijn geen aantallen bekend. In Nordrhein-Westfalen worden in 2002 en 2005 Gaffelwaterjuffers op twee locaties in het zuiden van de deelstaat ontdekt. Beide plaatsen liggen op een onderlinge afstand van circa 35 kilometer. Hoewel het om slechts enkele dieren ging, zijn op beide plekken eiafzettende tandems gezien (GREBE *et al.*, 2006). Inmiddels is de soort al waargenomen in Kalterherberg (Stadt Monschau), op circa 25 km van de grens met Nederland. In 2009 is dit voortplantingswater droog gevallen en zijn er geen dieren meer gezien (schriftelijke mededeling U. Haese).

In 2006 wordt de soort voor het eerst in de deelstaten Bayern en Rheinland-Pfalz aangetoond. In het kader van een monitoringsprogramma van een natuurherstelproject van een gedegenereerd hoogveen gebied werden in juli van dat jaar twee larvenhuidjes van de soort gevonden aan de rand van een in 2002 opgeknapt ven in het zuidwesten van Bayern. Mogelijk werd in dezelfde omgeving ook een mannetje gezien, maar omdat het dier niet werd gevangen is een eenduidige determinatie niet meer mogelijk (KARLE-FENDT, 2006).

Eveneens in juli 2006 werden bij twee wateren in het natuurgebied Swistbachaue in Rheinland-Pfalz in totaal vijf mannetjes aangetroffen. Omdat één van de mannetjes nog niet volledig was uitgekleurd, is het duidelijk dat de dieren al langer in het gebied aanwezig moeten zijn geweest. In 2007 zijn in hetzelfde gebied diverse dieren gezien, waaronder een eiafzettende tandem (GLITZ, 2008).

In de deelstaat Hessen wordt de Gaffelwaterjuffer voor het eerst aangetoond in juni 2008. Ondanks gerichte zoektochten ontbreken waarnemingen uit 2009, maar in juni 2010 wordt de soort op twee nieuwe locaties gevonden waarbij ook weer meerdere eiafzettende tandems werden gezien (ROLAND, 2010).

Vóór 1998 zijn Gaffelwaterjuffers incidenteel in België aangetroffen. De laatste waarneming stamt uit 1973 uit de provincie Antwerpen. Omdat nooit dieren in verschillende jaren op dezelfde locaties zijn gezien lijkt het onwaarschijnlijk dat in het verleden duurzame populaties in België aanwezig zijn geweest (DE KNIJF *et al.*, 2006). Vanaf 1998 wordt de soort opnieuw in België waargenomen. In dat jaar worden vier maal dieren gezien op drie locaties in Belgisch Lotharingen. Geen van deze waarnemingen is gedaan in geschikte habitats waardoor het waarschijnlijk allemaal zwerfende dieren betrof (VANDERHAEGHE, 1998; 1999). In de omgeving van één van deze locaties, een militair domein nabij Arlon, zijn ook in 1999 dieren gezien waardoor zich hier ergens een populatie zou kunnen bevinden (VANDERHAEGHE, 2000). Inmiddels zijn lokaal populaties aanwezig langs de westkust en waarschijnlijk ook in Lotharingen (DE KNIJF *et al.*, 2006). VERCRUYSE *et al.* (2009) geven aan dat de soort inmiddels aan de gehele Vlaamse kust voorkomt en er op veel plaatsen algemeen is.

De enige bekende Britse populatie in Benfleet is in 1953 verloren gegaan nadat het leefgebied met zeewater inundeerde (ASKEW, 2004). Deze vindplaats ligt ongeveer op gelijke hoogte met de vindplaatsen in Tegelen en Cadzand. In 2010 is de soort voor het eerst sinds die tijd opnieuw in Groot-Brittannië gezien (KALKMAN, 2010).

FIGUUR 3

Het voortplantingswater van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) in Zuid-Limburg (foto: R. Geraeds).

ECOLOGIE GAFFELWATERJUFFER

De vliegperiode van de Gaffelwaterjuffer in Noord-Frankrijk strekt zich uit van de tweede helft van mei tot begin september. In het zuiden heeft ze een ruimere vliegtijd (GRAND & BOUDOT, 2006). De waarnemingen in België zijn afkomstig uit de periode half juni tot begin augustus (DE KNIJF *et al.*, 2006). In Nederland zijn dieren voornamelijk in juni en juli gezien. Enkele waarnemingen zijn afkomstig uit de tweede helft van mei en de eerste helft van augustus (bron: www.waarneming.nl, 30 september 2010).

De Gaffelwaterjuffer lijkt niet bijzonder kritisch ten aanzien van zijn leefgebieden. Zo wordt de soort aangetroffen bij langzaam stromende beken en rivieren, sloten, grachten, inundatievlaktes, meren, vennen, poelen, (duin)plassen, (vis)vijvers en moerassen. Wat al deze verschillende vindplaatsen in Nederland, België, Frankrijk en Duitsland gemeen hebben is dat het voedselrijke, zonnig gelegen wateren zijn, omgeven met een gordel van moerasplanten en met een goed ontwikkelde submerse (dus onder water groeiende) vegetatie (STERNBERG, 1999; VANDERHAEGHE, 1999; HEIDEMANN & SEIDENBUSCH, 2002; GOUDSMITS, 2003; DE KNIJF *et al.*, 2006; GRAND & BOUDOT, 2006; GREBE *et al.*, 2006; SCHRIJVERS, 2010). De larven leven in de ondergedoken watervegetatie in de oeverzones. Kleinbladige planten als vederkruid (*Myriophyllum*), hoornblad (*Ceratophyllum*) en sterrenkroos (*Callitriche*) zijn hierin belangrijk (STERNBERG, 1999; HEIDEMANN & SEIDENBUSCH, 2002). In de Brenne (Midden-Frankrijk) werd de Gaffelwaterjuffer door de tweede auteur voornamelijk gezien bij eutrofe, door kroos of draadwier (flap) bedekte vijvers. Wel was steeds een gordel van hoge moerasplanten aanwezig. De aantallen dieren waren laag, twee tot tien exemplaren. In West-Vlaanderen vormen waterranonkels (*Ranunculus*) kenmerkende planten in de voortplantingswateren (WASSCHER & GOUDSMITS, 2010).

De watervegetatie op plekken waar in 2002 en 2005 in Nordrhein-Westfalen dieren werden gezien bestond uit Dichte waterpest (*Elodea densa*), Aarvederkruid (*Myriophyllum spicatum*) en Drijvend fonteinkruid (*Potamogeton natans*). Eiafzet werd geconstateerd op Grote waterweegbree (*Alisma plantago-aquatica*). De oevers waren met een dichte vegetatie begroeid van onder meer Scherpe zegge (*Carex gracilis*), Pitrus (*Juncus effusus*), Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) en Riet (*Phragmites australis*) (GREBE *et al.*, 2006).

De submerse vegetatie bij wateren in Rheinland-Pfalz werd gekenmerkt door kranswieren (Characeae), Brede waterpest (*Elodea canadensis*), Drijvend fonteinkruid en Kikkerbeet (*Hydrocharis morsus-ranae*). Hier werd in 2007 eiafzet in Kikkerbeet geconstateerd. De oevervegetatie werd gedomineerd door Moeraszegge (*Carex acutiformis*), Grote lisdodde (*Typha latifolia*), Pitrus en Rietgras (*Phalaris arundinacea*) (GLITZ, 2008). Het voortplantingswater in Bayern wijkt hiervan af omdat daar nagenoeg geen submerse vegetatie aanwezig was. Het bewuste water is in 2002 opgeknapt nadat het volledig was verbost en uitgedroogd. Ondanks dat de watervegetatie slechts spaarzaam was ontwikkeld heeft de soort zich hier succesvol voortgeplant. De exuviae werden gevonden in Snavelzegge (*Carex rostrata*) die de eveneens spaarzaam ontwikkelde oevervegetatie

domineerde. Daarnaast bestond de oevervegetatie uit enige pollen Pitrus, Kleine egelskop (*Sparganium emersum*) en Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) (KARLE-FENDT, 2006). Klaarblijkelijk is de aanwezigheid van submerse vegetatie geen absolute voorwaarde.

VINDPLAATSLOCATIE EN BIOTOOP

Tot nu toe lijkt de nieuwe locatie van de Gaffelwaterjuffer zich hoofdzakelijk te beperken tot één poel gelegen in de omgeving van het Geuldal [figuur 3]. Vanwege kwetsbaarheid voor overmatige betreding en beschadiging van de biotoop worden hier geen nadere details omtrent de exacte locatie bekend gemaakt. Op 29 mei 2010 zijn verschillende wateren in de ruime omgeving van de vindplaats door de eerste auteur bezocht waarbij op nog één andere locatie één mannetje werd aangetroffen. Het betrof een klein weilandpoeltje in een aangrenzend kilometerhok. Omdat het om slechts één dier ging en de bewuste poel niet bijzonder geschikt lijkt, mag worden aangenomen dat het hier om een zwervend exemplaar ging.

De poel waarin de populatie zich heeft gevestigd heeft een omvang van ongeveer 23 bij 7 meter. Het water is helder en er is een weelderige vegetatie van onderwaterplanten aanwezig, waarin Grof hoornblad (*Ceratophyllum demersum*) domineert. Verder vallen de drijfbladen van Drijvend fonteinkruid (*Potamogeton natans*) op, terwijl ook verspreid kroos aanwezig is in de vorm van Klein kroos (*Lemna minor*) en Veelwortelig kroos (*Spirodela polyrhiza*). De voedselrijkdom van de poel wordt behalve door de hiervoor genoemde soorten ook gemarkeerd door kleine drijvende eilandjes van flap. Lokaal komt ook nog Schedefonteinkruid (*Potamogeton pectinatus*) voor [tabel 1]. Vegetatiekundig kan de aanwezige watervegetatie beschouwd worden als een Rompgemeenschap binnen de Orde der Fonteinkruiden en Witte waterlelies (RG *Ceratophyllum demersum*-[*Nupharo-Potametalia*]) (SCHAMINÉE *et al.*, 1995). De begroeiing in deze poel wijst op een hoge nitraatbelasting van het water, wellicht veroorzaakt door organische vervuiling.

De oeverzone van de poel is voornamelijk begroeid met Pitrus, Kruipe boterbloem (*Ranunculus repens*), Ruige zegge (*Carex hirta*) en plaatselijk met Grote waterweegbree, Zeegroene rus (*Juncus inflexus*), Mannagras (*Glyceria fluitans*), Gewone waterbies (*Eleocharis palustris*) en Valse voszegge (*Carex otrubae*).

Aan de noordwestzijde is de poel afgeschermd door een struweel

Datum		02-06-2010	02-06-2010
Oppervlakte (m ²)		24	24
Diepte (cm)		30-100	40-100
Submerse vegetatie (%)		90	100
Emerse vegetatie (%)		40	20
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam		
Grof hoornblad	<i>(Ceratophyllum demersum)</i>	5	5
Drijvend fonteinkruid	<i>(Potamogeton natans)</i>	2b	2a
Schedefonteinkruid	<i>(Potamogeton pectinatus)</i>	+	2a
Klein kroos	<i>(Lemna minor)</i>	+	+
Veelwortelig kroos	<i>(Spirodela polyrhiza)</i>	+	+
Draadwieren (flap)		2a	1

met Gewone vlier (*Sambucus nigra*) en Hazelaar (*Corylus avellana*), waarvoor zich een ruigtezone met Grote brandnetel (*Urtica dioica*) en Kleefkruid (*Galium aparine*) heeft ontwikkeld. Deze zone is van groot belang, omdat tijdens de veldbezoeken hier veelvuldig verse exemplaren van de Gaffelwaterjuffer zijn aangetroffen, maar ook rustende tandems en parende koppels [figuur 4].

Andere bij de poel waargenomen libellensoorten zijn grote aantallen Azuurwaterjuffers en verder Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*), Lantaarntje (*Ischnura elegans*), Grote roodoogjuffer (*Erythromma najas*), Platbuik (*Libellula depressa*) en Grote keizerlibel (*Anax imperator*). In augustus zijn daarnaast Watersnuffel, Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*), Blauwe glazenmaker (*Aeshna cyanea*), Bloedrode heidelibel (*Sympetrum sanguineum*) en Bruinrode heidelibel (*Sympetrum striolatum*) gezien.

In de ons omringende landen wordt de Gaffelwaterjuffer met name aangetroffen in ondiepe, voedselrijke wateren. Kenmerkende planten in deze wateren zijn Grof hoornblad, Aarvederkruid, Smalle waterpest (*Eloдея nuttallii*), Dichte waterpest en Drijvend fonteinkruid (PROESS, 1997; VANDERHAEGHE, 1999; GREBE *et al.*, 2006). Beschutting in de vorm van een gordel moerasplanten bijvoorbeeld Riet, Grote lisdodde

TABEL 1

Vegetatieopnamen van twee locaties in de Zuid-Limburgse poel waar in 2010 diverse eiafzettende tandems van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) zijn waargenomen. (Vegetatiebedekking volgens Braun-Blanquet; + = <1%; 1 = 1-5%; 2a = 5-12,5%; 2b = 12,5-25%; 5 = 75-100%).

of andere soorten zoals Grote kattenstaart en Gele lis (*Iris pseudacorus*) wordt eveneens door de hiervoor genoemde auteurs als belangrijk aangegeven.

De biotoop van onze eerste Limburgse populatie komt in grote lijnen overeen met de biotoopbeschrijvingen uit Nordrhein-Westfalen (GREBE *et al.*, 2006). Het struweel bij de Zuid-Limburgse poel vervangt de van andere locaties beschreven gordel met hoge moerasplanten.

GEDRAGSWAARNEMINGEN EN EIAFZET

De vrij sierlijke mannetjes van de Gaffelwaterjuffer kunnen, na enige oefening, niet alleen op grond van afmeting, maar ook op basis van (vlieg)gedrag onderscheiden worden van de Azuurwaterjuffer en Watersnuffel. Net als de Watersnuffel vliegen mannetjes vlak boven het wateroppervlak, alhoewel de Gaffelwaterjuffer veel vaker gaat zitten vergeleken met de soms lang aanhoudende vliegbewegingen van de Watersnuffel. Mannetjes van de Azuurwaterjuffer vliegen over het algemeen hoger boven het water, voornamelijk tussen de vegetatie. Mannetjes van de Gaffelwaterjuffer gaan vaak zitten op tot 20 cm boven het water uitstekende plantendelen, terwijl mannetjes van de Azuurwaterjuffer een voorkeur vertonen voor hogere vegetatiestructuren.

Tijdens de warmste uren, tussen 11.00 en 14.00 uur, konden bij de poel de meeste eiafzettende tandems van de Gaffelwaterjuffer worden waargenomen. De eiafzetting geschiedt steeds in tandem. Daarbij kon worden geobserveerd dat het vrouwtje, evenals bij verwante soorten, eerst verschillende zoekbewegingen maakt alvorens de eitjes af te zetten. Eiafzetting werd waargenomen op Grof hoornblad en Grote waterweegbree. Bij de waargenomen eiafzettende paartjes was het achterlijf van het vrouwtje steeds onder water.

Naast de eiafzettende tandems zijn ook diverse uitsluitende dieren aangetroffen en zijn enkele larvenhuidjes van de soort gevonden. Hierdoor is duidelijk dat de Gaffelwaterjuffer al langer op deze locatie aanwezig is.

TOEKOMST

In het recente verleden zijn er diverse libellensoorten geweest die Nederland vanuit het zuiden koloniseerden. Spectaculaire voorbeelden hiervan zijn de Kleine roodoogjuffer en de Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*). De Kleine roodoogjuffer was tot 1980 zeer zeldzaam in Nederland en de Vuurlibel was tot in de jaren '90 van de vorige eeuw al

FIGUUR 4

Een paringswiel van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) (foto: R. Geraeds).

leen als dwaalgast bekend. Beide soorten worden momenteel in het gehele land aangetroffen en zijn inmiddels in Zuid-Nederland algemene soorten (BOUWMAN *et al.*, 2008).

Ondanks dat de Gaffelwaterjuffer niet bijzonder kritisch lijkt ten aanzien van haar voortplantingswateren is het onwaarschijnlijk dat de soort een vergelijkbare opmars in Nederland zal maken. In een groot aantal Franse departementen is de Gaffelwaterjuffer een zeldzame tot vrij zeldzame soort; de aanwezige populaties zijn er vaak klein en geïsoleerd (VANDERHAEGHE, 1999; GRAND & BOUDOT, 2006). In tegenstelling tot de Kleine roodoogjuffer en de Vuurlibbel

staat de soort in Frankrijk als 'kwetsbaar' op de Rode lijst (GRAND & BOUDOT, 2006).

DANKWOORD

Bij deze bedanken we Arjan Ova en Ulrich Haese voor respectievelijk het doorgeven van de waarnemingen in Zuid-Limburg en voor de nadere informatie over de verspreiding van de Gaffelwaterjuffer in het Duitse grensgebied met Nederland.

Summary

DAINTY BLUET REDISCOVERED IN LIMBURG

The Dainty bluet (*Coenagrion scitulum*), which has a Holomediterranean distribution, is slowly expanding its range northward. This damselfly was first found in the Netherlands in 2003, near the village of Tegelen in the province of Limburg. Since no other specimens could be traced in this area, this is likely to have been a migrating individual from a nearby population.

The next Dutch reports of the species came from the coastal region in the province of Zeeland, where the species has been spotted each year since 2007.

On 21 May 2010, the Dainty bluet was rediscovered in Limburg, this time in the southern part of the province. The specimen was a freshly emerged male. During the following days, Dainty bluets were seen in large numbers, including tandems and emerging damselflies, at a pond in a meadow, making it clear that this pond hosts a population. The discovery of this population fits in with the increase of the Dainty bluet in Northwestern Europe. In France, the species is expanding northward, and recently populations were discovered in Belgium, Germany and Luxembourg.

The Dainty bluet prefers sunny still waters with rich aquatic vegetation such as water-milfoils (*Myriophyllum*) and hornworts (*Ceratophyllum*). Most water bodies where it occurs are sheltered by relatively high vegetations, such as those consisting of Common reed (*Phragmites australis*) and Broadleaf cattail (*Typha latifolia*). The submersed vegetation in the pond in Southern Limburg is dominated by Rigid hornwort (*Ceratophyllum demersum*), while other species include Floating pondweed (*Potamogeton natans*), Sago pondweed (*Potamogeton pectinatus*), Common duckweed (*Lemna minor*) and Greater duckweed

(*Spirodela polyrrhiza*). The pond is sheltered by a hedgerow.

Literatuur

- ASKEW, R.R., 2004. The dragonflies of Europe (revised edition). Harley Books, Martins, Great Horkesley, Colchester, Essex.
- BOUWMAN, J.H., V.J. KALKMAN, G. ABBINGH, E.P. DE BOER, R.P.G. GERAEDS, D. GROENENDIJK, R. KETELAAR, R. MANGER & T. TERMAAT, 2008. Een actualisatie van de verspreiding van de Nederlandse Libellen. *Brachytron* 11 (2): 103-198.
- D'AGUILAR, J. & DOMMANGET, J.-L., 1998. Guide des Libellules d'Europe et d'Afrique du Nord. Delachaux et Niestlé, Lausanne.
- DE KNIJF, G., A. ANSELIN, P. GOFFART & M. TAILLY (Red.), 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding, evolutie, habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- DIJKSTRA, K.-D., 2008. Libellen van Europa. Tirion Uitgevers BV, Baarn.
- GLITZ, D., 2008. Erstnachweis von *Coenagrion scitulum* in Rheinland-Pfalz (Odonata: Coenagrionidae). *Libellula* 27 (1/2): 33-37.
- GOOSSENS, R.-J. & E. DE BREE, 2007. Gaffelwaterjuffer. In: Geene, P.A., J.A. Goedbloed & Ch. Jacobusse (Red.), 2007. Libellen in Zeeland. Libellenfauna van 1889-2006. Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland/Stichting Het Zeeuwse Landschap: 63.
- GOUDSMITS, K., 2003. De eerste waarneming van de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) in Nederland. *Brachytron* 7 (1): 27-29.
- GRAND, D. & J.-P. BOUDOT, 2006. Les Libellules de France, Belgique et Luxembourg. Biotope, Mèze.
- GREBE, B., R. HOFLAND & J. RODENKIRCHEN, 2006. Neue Nachweise von *Coenagrion scitulum* in Nordrhein-Westfalen (Odonata: Coenagrionidae). *Libellula* 25 (1/2): 19-26.
- HEIDEMANN, H. & R. SEIDENBUSCH, 2002. Die Libellenlarven Deutschlands. Die Tierwelt Deutschlands, Teil 72. Goecke & Evers, Kelttern.
- HEITZ, A., 2002. Habitat und Eiablage von *Coenagrion scitulum* (Gabel-Azurjungfer) an einem

Fundort in Ost-Frankreich. *Mercuriale* 2: 3-6.

- KALKMAN, V., 2010. Verdere opmars gaffelwaterjuffer *Coenagrion scitulum*. Tentakel. Nieuwsbrief over ongewervelde dieren, 2, 10 augustus 2010. EIS-Nederland, Leiden.
- KARLE-FENDT, A., 2006. Erstnachweis von *Coenagrion scitulum* in Bayern (Odonata: Coenagrionidae). *Libellula* 25 (3/4): 129-134.
- PROESS, R., 1997. Erstnachweis der Gabel-Azurjungfer (*Coenagrion scitulum* Rambur, 1842) in Luxemburg (Insecta, Odonata, Coenagrionidae). *Bulletin de la Société des Naturalistes Luxembourgeois* 98: 129-131.
- ROLAND, H.-J., 2010. Libellen der Wetterau. Gabel-Azurjungfer *Coenagrion scitulum*. 30 september 2010. http://www.libellen-wetterau.de/kleinlibellen/coenagrionidae/coenagrion_scitulum.html.
- SCHAMINÉE, J.H.J., E.J. WEEDA & V. WESTHOFF, 1995. De vegetatie van Nederland 2, wateren-moerassen-natte heiden. Opulus Press, Uppsala / Leiden.
- SCHRUIVERSHOF, P., 2010. Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) bij Cadzand-Bad in Zeeuws-Vlaanderen in 2007. *Brachytron* 13 (1/2): 41-43.
- STERNBERG, K., 1999. *Coenagrion scitulum* (Rambur, 1842) Gabel-Azurjungfer. In: K. Sternberg & R. Buchwald (Hrsg.). Die Libellen Baden-Württembergs. Band 1: 297-300. Verlag Eugen Ulmer GmbH & Co, Stuttgart.
- VANDERHAEGHE, F., 1998. Victorie! *Coenagrion scitulum* (Rambur, 1842) is België binnengedrongen! *Gomphus* 14 (1): 35-36.
- VANDERHAEGHE, F., 1999. Een beknopt overzicht van de huidige verspreiding en status van *Coenagrion scitulum* (Rambur, 1842) in België en Noord-Frankrijk. *Gomphus* 15 (2): 69-85.
- VANDERHAEGHE, F., 2000. Wanneer zal de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) Nederland bereiken? *NVL-Nieuwsbrief* 4 (3): 9-10.
- VERCRUYSE, W., S. FEYS & S. PROVOOST, 2009. Twee jaar PINK-libellen, inventarisatie van poelen aan de kust. *Libellenvereniging Vlaanderen Nieuwsbrief* 3 (1): 2-7.
- WASSCHER, M. & K. GOUDSMITS, 2010. De Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*), terug van weg-geweest in Noordwest-Europa. *Brachytron* 13 (1/2): 19-25.